

Szépirodalomná nemesült dokumentumok

BORDÁS GYŐZŐ¹

Noha mai ünnepeltünket jogászprofesszornak és akadémikusnak tituláljuk – joggal –, már tanársegéd korában elkezdett publikálni a jó nevű *Új Symposion* művészeti kritikái, majd társadalomtudományi folyóiratban. Bibliográfusaink szerint első írása e folyóiratban 1966-ban jelent meg egy kérdőjeles címmel: *Vajdasági magyar társadalomtudomány?*

S itt sorra írta esszéit, amelyek a Forum Könyvkiadónál 1971-ben jelentek meg *Vagy nem maga az élet a legjobb időtöltés?* címen. Már én is a Forum Könyvkiadó fiatal szerkesztője voltam, amikor *Az egérszürke szoba titka* című regényével tűnt föl, amelynek újrakiadásánál már magam is bábáskodtam. Majd szerkeszthettem a *Történelemtöredékek* című esszékötetét, s voltam felelős szerkesztője a szerb nyelven írt egyetemi tankönyvének, a *Međunarodno privatno pravo* (magyarul: nemzetközi magánjog) címűnek, amely csak az én majd' három évtizedes szerkesztői mandátumom során hat kiadást is megélt. (Tudomásom szerint ez a tankönyv ma már a tizenötödik kiadásánál tart, s az egykori Jugoszlávia minden jogi egyetemén használják.)

Aztán mintegy tíz évvel ezelőtt egy különleges vállalkozásba kezdett. Nagypapa és apja becskereki ügyvédi irodája dokumentumainak földolgozásába, amelyekben olyan történeteket ír le, vagy inkább elevenít fel, amelyek valóság-alapját iratok, periratok, bírósági tárgyalások jegyzőkönyvei és feljegyzések, vagy néha a nagyapai-apai visszaemlékezések képezik. Tehát elsősorban dokumentumprózának tekinthető az eddig megjelent öt, azaz immáron hat különleges című könyv, nevezetesen: *Zoknik a csilláron, életek hajszálon* (2013), *Libatoll és történelem* (2017), *Mi történt Écskán?* (2019), *Népellenes mosoly* (2021) és *Mi legyen a bronz utazóórával?* (2022). Valamint a legutóbbi, a nemrégiben magyarul és szerbül is napvilágot látott *Házasság utáni házasság* (2024). Dokumentumprózát említettem, de mint már ezt a sorozat első kötetének megjelenése alkalmával is látnunk kellett, az írói vénával is megáldott szerző, ha másban nem, kommentárjaiban a fikció irányába viszi a periratokat, ami azt jelenti, számos „dokumentum” szépirodalmi alapként is értelmezhető. Ez hatványozottan érvényes legújabb kéziratára, s azért említek kéziratot, mert a Forum Könyvkiadó engem bízott meg e sorozat hatodik kötetének recenzeálásával,

1 Író, az újvidéki Forum Könyvkiadó nyugalmazott főszerkesztője.

amelynek a szerző akkor, a múlt év nyarán, három lehetséges címet is ajánlott, meghozza a következőket:

A történelem dacára;
Történelem és póttörténelem;
Emlékezésre váró jog,
alcímében: Bádóg töpörtyűforgatóra kiterjedően.

Hogy végül egy negyedik cím került a könyv borítójára, az annak a bizonyítéka, hogy a szerző a kézirat nyomdába adásáig, íróemberekre jellemzően, töprengett a legkifejezőbb, de mint előző kötetei is bizonyítják, meghökkentő címen. Azt hiszem, sikerült is.

Viszont ha a recenzióra hallgatott volna a szerző vagy a kötet szerkesztője, akkor *Történelem és póttörténelem* lenne e könyv címe, több oknál fogva is: mindenekeelőtt azért, mert ha az eddigi köteteiben szigorúbban ragaszkodott a szerző a dokumentumok eredetiségéhez, korhűségéhez, időrendiségéhez, tehát a „történelemhez”, ebben a kötetében – legalábbis a legizgalmasabb utolsó fejezetében, a *Záró összefoglalásban* – egy elképzelt (becskerek) „korsemleges” Bega partira invitálja meg mindazokat, akikről a peres ügyekben néha csak futólagos említés történik. S így találkozik ezen a tragikomikus kerti partin több ország, a Monarchia, az SZHSZ Királyság, némely egykori Jugoszláv ország(?), de a fasizmus és a kommunizmus sok-sok ismert személyisége is. Itt van például Goebbels, Ella Fitzgerald, Karl Jaspers, Brecht Kurázi mamája, Shakespeare Hamletje, III. Richárd, de Tito is (elnézést kérve, hogy sürgős teendői miatt azonnal távozni fog). Az írók közül megjelenik Konrád György és Markó Béla, de találkozunk vajdasági magyarokkal: Tolnaival, Domonkossal, Gionnal, és a szövegekben fölmerül Dormán László és Németh Ferenc neve is.

Viszont ők is csak mellékszereplők, mint egykori osztálytársai: a későbbi jogásztárs Kaslik Péter vagy az építész Bencze Tibor, s csak ezek után sorakoznak a „kisemberek” a maguk peres ügyeivel, mint például az iszákos Dani, akinek felesége egy pofon után leköpi férjét, és akkor vonul ki a házasságból 1941 áprilisában, amikor a németek bevonulnak Bánátba. A per tárgya a nemzetiségi alapon történő rágalmozás, mert noha „rác bitagnak” titulálják Danit, de „rác” már csak azért sem lehet, mert anyja német, apja meg román. Persze a per a vagyoni osztozkodásra is kiterjed, amelyben ott van a könyv egyik címjavaslatában szereplő „bádóg töpörtyűforgató” is.

Aztán sorakoznak a zsidó férjek elleni átválóperek, majd becsületsértési pereskedések csak azért, mert Csorba Gizellát Merschorf Imre „szemtelennek” nevezte. Aztán két német zsigmondfalvi német hentes ügye, akik egymás húsaruit ócsárolták, de ítéletet az ügyben sokáig nem lehetett hozni, mert – mivel német ajkúakról volt szó – meg kellett várni a német katonai parancsnokság döntését. Volt állapotper is tehénvásárlási ügyben, de pikánsabb témában is a Várady ügyvédi irodához fordultak, mint amikor valakit lekurváltak, vagy olyat mondtak, hogy: „Baszom az anyádat és apádat!”

Sorolhatnánk a periratok tartalmát, de felesleges, mert végső fokon Nagybecskerek és tágabb környékének, tehát Bánátnak a második világháború előtti, alatti és utáni,

többször „tyúkperes” eseményei mögül a valós élet bontakozik ki, tehát amelyek prózáként, irodalomként is olvashatók, azaz a periratok titokban irodalomról nemesülnek. Léven a szerző – mert íróember is – megtalálta a módját annak, hogyan lehet az ügyvédi iratok által történelmet, pontosabban póttörténelmet (is) írni.

Végszóként: mindez az abszurd dráma formájában is megírt szövegeiben érzékelhető leginkább, amelyet nyilván föl lehetne ajánlani majd, mondjuk, egy Urbán András, Alföldi Róbert vagy Verebes István habitusú színházi rendezőnek is.